

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Науково-дослідна лабораторія
«Вдосконалення майстерності
майбутнього психолога ім. Кагальняк А.І.»
Кафедра психології

***«Актуальні питання психології:
теорія, методика, практика»***

Матеріали
X-тої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції
(Умань, 25-26 жовтня 2021 року)

Умань
2021

УДК 159.9 (06)
А 43

Головний редактор:

Сафін О.Д. – доктор психологічних наук, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Редакційна колегія:

Діхтяренко С.Ю. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Драгола Л.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, глибинної корекції та реабілітації Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького.

Перепелюк Т.Д. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Козак О.Ю. – викладач кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Відповідальний за випуск:

Гриньова Н.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

***Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
факультету соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
(протокол № 4 від 17 листопада 2021 року)***

А 43 Актуальні питання психології: теорія, методика, практика: збірник матеріалів X-тої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції, 25–26 жовтня 2021 р. / гол. ред. Сафін О.Д. Умань. 94 с.

До збірника увійшли матеріали X-тої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції, яка відбувалася на базі кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини 25–26 жовтня 2021 року.

УДК 159.9 (06)

ЗМІСТ

Секція 1. Психологічні особливості інклюзивної освіти; робота психолога з особами, які мають особливі освітні потреби	6
Максимець С.М., Заборчук Н.В. Інклюзивне середовище як умова всебічного розвитку дитини з особливими освітніми потребами	6
Міщенко М.С. Психологічний супровід інклюзивної освіти	8
Рогульська Г.В., Гриньова Н.В. Особливості батьківських відносин у сім'ях, які виховують дітей з РАС	10
Секція 2. Сучасний стан розвитку різних галузей психології	13
Грушовенко А.О., Шулдик Г.О. Сучасний стан розвитку вітчизняної вікової психології як галузі психологічної науки	13
Діхтяренко С.Ю., Рена Я.О. Особливості прояву синдрому емоційного вигорання у педагогічних працівників	15
Загурська І.С. Використання біографічного методу дослідження у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців сфери юриспруденції	17
Лантух І.В., Гульбс О.А., Лантух В.В. Теоретичні підходи до розвитку ціннісно-сміслового компоненту особистості	18
Перепелюк Т.Д. Особливості організації роботи з дітьми-внутрішніми переселенцями у полікультурному суспільстві	23
Поліщук О.Р. Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців	25
Шеленкова Н.Л., Семьонова К.І. Характеристика цивільного шлюбу	26
Шеленкова Н.Л., Ладика Р.М. Спілкування в системі підготовки менеджера	28
Секція 3. Новітні соціально-психологічні технології розвитку особистості, особливості застосування під час карантинних обмежень	31
Гичко Ю.В. Застосування коуч-технологій в період карантинних обмежень	31
Дудник О.А. Карантинні обмеження як чинник формування стресового стану	33
Козак О.Ю. Особливості психологічного консультування студентів ЗВО	35
Перепелюк Т.Д., Комар І.М. Методи виправлення девіантної поведінки	38
Харченко Н.А., Кузнєцов Е.В. Досвід переживання соціальної ізоляції під час пандемії Covid-19	39
Харченко Н.А., Лукомська С.О. Онлайн фанклуби як ресурси особистості під час пандемії Covid-19	42

Шеленкова Н.Л., Кобильчук О.Г. Тривожність як один з параметрів індивідуальних відмінностей	43
Секція 4. Професійний розвиток та становлення майбутнього психолога	46
Гуртовенко Н.В., Бондар Д.В. Передумови розвитку готовності особистості до самоосвіти як чинник професійної самореалізації	46
Драгола Л.В. Особливості професійної підготовки майбутнього практичного психолога	48
Станішевська В.І. Умови професійного розвитку майбутнього психолога у ЗВО	50
Секція 5. Всебічний розвиток особистості школяра, студента в сучасному освітньому середовищі (та в період дистанційного навчання)	53
Вахоцька І.О. Янюк А.П. Юнацька криза – особливості переживання	53
Вельченко А.В, Данилевич Л.А. Гендерні особливості міжособистісного спілкування підлітків	57
Данилевич Л.А. Вплив сім'ї на формування гендерної ідентичності особистості дитини	59
Ільченко Л.О. Екологічна культура сучасного старшокласника	61
Жук А.Г., Гриньова Н.В. Методи профілактики суїцидальної поведінки в юнацькому віці	63
Золотницька Н.М. Психологічні особливості самосвідомості у підлітковому віці	66
Кочерга М.М., Гриньова Н.В. Компоненти усвідомленого вибору майбутньої професії старшокласниками	67
Ольховецький С.М. Причини, які провокують агресивну поведінку підлітків	69
Перепелюк Т.Д., Темна І.А. Чинники, які зумовлюють інтернет залежність у школярів-підлітків	72
Поліщук І.М. Стан проблеми тривожності школярів	74
Прийма Є.С., Гриньова Н.В. Чинники використання ненормативно-сленгової лексики у підлітковому віці	75
Радзівіл К.П. Феномен відчуження дитиною одного з батьків при розлученні	77
Смаглюк Т.П. Особливості пам'яті учнів професійно технічного ліцею	79
Смілянська О.А. Проблема прояву агресивності у школярів	81
Стефюк К.М. Діагностика просторового мислення старших дошкільників	83

Харченко Н.А., Дробик М.П. Психологічні особливості студентів-меланхоліків	87
Шеленкова Н.Л., Житнюк Ю.Д. Особливості емоційної сфери особистості старшокласника	89
Шулдик А.В., Біленька С.В. Особливості формування психічного здоров'я у молодших школярів	91
Шулдик А.В., Верховський К.В. Структура саморозуміння особистості....	92
Коваленко М.А. Зміст та форми психолого-педагогічної роботи з сім'єю ...	94

*Шеленкова Наталія Леонідівна,
Семьонова Каріна Ігорівна
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань*

ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИВІЛЬНОГО ШЛЮБУ

Виділяють дві форми цивільного шлюбу: пробний шлюб (як попередня стадія до наступного шлюбу) і дійсно цивільний як альтернатива традиційному шлюбу, коли пара не оформлює свої стосунки юридично взагалі. За даними деяких дослідників різке збільшення кількості цивільних шлюбів, характерне для нашого часу почалося з середини 70-х років [1].

Згідно із зарубіжними дослідниками, 90% чоловіків і жінок, які мають такі стосунки, збираються взяти шлюб, але не обов'язково з цим партнером. Найрозповсюдженішим на наш час стимулом для перетворення цивільного шлюбу на офіційний є очікування дитини.

Пробний шлюб можна охарактеризувати як ступінь до правового закріплення стосунків, що емоційно і психологічно виправдали себе. Традиційну схему, яка існує з незначними змінами на протязі життя декількох поколінь, можна представити наступним чином: знайомство – залицяння – оголошення помовки (або подача заяви у відділок реєстрації шлюбу) – період перевірки рішення (заручення) – реєстрація шлюбу і початок спільного життя – власне період шлюбу. В моделі пробного шлюбу

другий, третій та четвертий етапи поєднані в один і відбуваються в формі співжиття, тривалість якого чітких меж не має.

Основними психологічними завданнями періоду дошлюбного спілкування виступають формування реалістичного бачення партнера та прийняття його таким який він є, накопичення спільних переживань та вражень, пізнання один одного, уточнення та перевірка прийнятого рішення, проектування спільного життя [3].

Відмінностей в емоційній сфері між цивільним та традиційним шлюбом немає: чоловіки і жінки в цивільному шлюбі так же часто відмічають, що кохають один одного і характеризують свої взаєностосунки як дружні, теплі, емоційно безпечні, і наголошують, що їх форма спільного життя забезпечує кожному партнеру індивідуальну свободу, що, на погляд більшості, не призводить до вседозволеності і розпусти, а, навпаки, зміцнює взаємну довіру [4].

Цивільний шлюб характеризується більшою готовністю партнерів до постійного вивчення себе і іншого; вони свідомо вирішують, яким бажають бачити свій шлюб, і приймають повну відповідальність за своє рішення. Це рівноправне партнерство, яке постійно розвивається, метою і сенсом якого є персональний розвиток кожного партнера як особистості [2; 5].

Визначають певні особливості людей, які схильні до цивільного шлюбу. До таких рис включаються: більш ліберальні установки, менша релігійність, високий ступінь андрогінності, низькі шкільні успіхи. Така форма шлюбно-сімейних стосунків вимагає більшого рівня розвитку рефлексії і здатності до спілкування, а також стійку Я-концепцію для протистояння тиску суспільних норм [6].

Отже, цивільний шлюб характеризується більшим ступенем індивідуальної свободи та автономності партнерів один від одного, меншою регламентованістю їх стосунків, більшою гнучкістю у виконанні рольових функцій та поведінці взагалі, більшою взаємною довірою порівняно з традиційним шлюбом.

Список використаних джерел

1. Голод С.И. Семья и брак: историко-социологический анализ. С-П.: Петрополис, 1998. 277 с.
2. Майерс Д. Социальная психология. СПб.: Питер, 1997. 688 с.
3. От Я до Мы: Азбука семейной жизни / Сост. С.В. Ковалев. М.: Педагогика, 1989. 336 с.

4. Узы брака, узы свободы / Сост. Т. Разумовская, М.: Молодая гвардия, 1990. 222 с.
5. Уотс А. Природа: мужчина и женщина. Путь освобождения / Пер. с англ. К.: София, ltd, 1999. 288 с.
6. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений. Курс лекций. М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. 512 с.

**Шеленкова Наталія Леонідівна,
Ладика Руслана Миколаївна
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань**

СПІЛКУВАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРА

В управлінській діяльності спілкування є важливим способом та засобом реалізації основних функцій управління: планування, організації, мотивації, контролю та комунікації.

У широкому розумінні управлінська діяльність керівника з погляду соціальної психології – це, по-перше, розв’язання управлінських завдань засобами спілкування; по-друге, передача своїх знань і досвіду учасникам взаємодії; по-третє, спосіб організації певної системи стосунків на різних рівнях “керівник – підлеглий”, “керівник – група”, “керівник – інші керівники” тощо; по-четверте, система соціально-психологічного забезпечення розвитку особистості (своєї та учасників взаємодії) [2, с.459-460].

Зміст управлінського спілкування безпосередньо пов’язаний з обміном інформацією, а також організацією керівником взаємодії та взаєморозуміння, які неможливі без сприйняття людьми один одного і без міжособистісних взаємовпливів.

Власова А.М., Савчук Л.М., Савінова В.Б. [1] виділяють такі основні функції комунікації в організації:

1. Інформаційна. Поділяється на зовнішню – пов’язану з маркетингом, рекламою, продажами, зв’язками з громадськістю тощо; та внутрішню – забезпечує реалізацію цілей організації на засадах координації, кооперації та контролю за діяльністю структурних підрозділів, груп, окремих виконавців.

2. Продукування розпоряджень та інструкцій, від яких залежить якість роботи організації. З їх допомогою менеджер забезпечує ефективну роботу підрозділів та індивідів, спрямовану на досягнення цілей організації.

3. Вплив та переконання. За допомогою різних засобів комунікації менеджер контролює поведінку підлеглих, спонукає їх до виконання завдань на необхідному рівні продуктивності; емоційно наближує працівників до усвідомлення цілей організації шляхом підвищення персональної відповідальності за результати виконання роботи; визнає досягнення та зростання авторитету тощо.

4. Інтеграція та підтримка. В процесі реалізації виробничих завдань комунікація сприяє інтегруванню організації в єдине ціле, утверджуючи в її представників як почуття власної значущості, так і належності щодо самої організації.

Відсутність у професіонала спеціальних умінь та навичок у сприйнятті та розумінні зверненого до нього спілкування породжує серйозні труднощі у роботі механізму зворотного зв'язку, що, в свою чергу, призводить до втрати інформації, непорозумінь та конфліктів, спричиняє проблеми з дешифруванням повідомлень, виникнення чуток тощо.

Романовський О.Г., Пономарьов О.С визначають серед основних форм управлінського спілкування найбільш типовими наступні [3]:

1) субординаційна форма управлінського спілкування між підлеглим і керівником. Така взаємодія базується на певній сукупності адміністративно-правових норм та владних повноважень останнього.

2) службово-товариська форма управлінського спілкування є таким різновидом спілкування між колегами, який ґрунтується переважно на адміністративно-моральних нормах;

3) дружня форма управлінського спілкування між керівниками і підлеглими. Її основу складають морально-психологічні норми взаємодії у процесі спільної діяльності та неформальні стосунки поза її межами.

Керівник може обирати ту чи іншу форму спілкування в залежності від рівня управління, від його вертикальних та горизонтальних зрізів, змісту, цілей та умов виробничої діяльності і, безумовно, від індивідуально-психологічних рис та якостей людини.

Розглядаючи спілкування взагалі та соціально-психологічну взаємодію і перцепцію, зокрема, у процесі підготовки майбутніх менеджерів, можна стверджувати, що вони є важливою умовою розвитку особистості та її професійного зростання.

Список використаних джерел

1. Власова А.М., Савчук Л.М., Савінова В.Б. Організаційна поведінка: Навчальний посібник. К.: КНЕУ, 1998. 96 с.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: Навчальний посібник. Івано-Франківськ: "Плай", 2001. 695 с.
3. Романовський О.Г., Пономарьов О.С. Стиль керівництва і психологічні риси особистості професійного керівника: Навчальний посібник. Харків: ХДПУ, 2000. 28 с.

*Шеленкова Наталія Леонідівна,
Кобильчук Олена Григорівна
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань*

**ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ОДИН З ПАРАМЕТРІВ
ІНДИВІДУАЛЬНИХ ВІДМІННОСТЕЙ**

Тривожність – це переживання емоційного дискомфорту, пов'язане з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки, з усвідомленням можливої невдачі [1].

У ХІХ ст. у зв'язку із змінами в науці, культурі та структурі людського суспільства проблемі тривоги стали приділяти більше уваги. З.Фрейд ввів розмежування об'єктивного й суб'єктивного страху, яке розділяло конкретний страх та невизначений страх – тривогу, яка має глибинний, ірраціональний, внутрішній характер.

У першій половині ХХ ст. страх і почуття тривоги аналізували І.Джеймс, Г.Сельє, З.Фрейд. І.Джеймс розглядав тривогу як одну з форм страху.

Аналіз досліджень тривожності частіше всього починають з робіт Фрейда. Він зосередив свою увагу на тривожності як суб'єктивному досвіді, який супроводжується реакціями страху й визначається неприємними емоційними станами. З.Фрейд вважав, що стан тривожності складається із напруження, страху, нервозності, і що існує межа між «об'єктивною» й невротичною тривожністю. В різних його роботах виявляють щонайменше два варіанти тривожності:

- 1) як результат розрядки придушеного сексуального потягу;
- 2) як сигнал про наявність небезпечної ситуації, що вимагає від індивіда адекватного пристосування [3].

Останніми роками тривожність переважно описується як тривалий страх, коли ситуація небезпеки не змінюється, чи як сукупність трьох компонентів:

- суб'єктивного переживання неприємного передчуття;
- сприйняття тілесних реакцій;
- поведінки, пов'язаної з усуненням чи уникненням.

Тривожність може бути нормальною та невротичною (Р. Мей, К.Хорні).

Тривожність як сигнал про небезпеку привертає увагу до можливих труднощів, перешкод для досягнення мети, які містяться в ситуації, дозволяє мобілізувати. Тому нормальний (оптимальний) рівень тривожності розглядається як необхідний для ефективного пристосування до дійсності (адаптивна тривога) [2].

Невротична тривожність є реакцією на загрозу, яка:

- неадекватна об'єктивній небезпеці;
- містить механізм пригноблення, а також інші форми інтрапсихічного конфлікту, і внаслідок цього не керується різними формами скорочення активності та усвідомленості [2].

Надмірно високий рівень тривожності розглядається як дезадаптивна реакція і проявляється в загальній дезорганізації поведінки [4].

Дослідження тривожності важливе на різних етапах дитинства – як для розкриття змісту даного явища, так і для розуміння вікових закономірностей розвитку особистості. Саме тривожність, як визначають психологи, лежить в основі багатьох труднощів дитинства, в тому числі багатьох порушень розвитку.

Список використаних джерел

1. Васильев И.А. Роль интеллектуальных эмоций в регуляции мыслительной деятельности. *Психологический журнал*. 1998. Т. 19. №4. С.49–60.
2. Мэй Р. Краткое изложение и синтез теорий тревожности. Тревога и тревожность. СПб.: Питер, 2001. 218 с.
3. Спилберг Ч. Концептуальные и методологические проблемы исследования тревоги. *Стресс и тревога в спорте*. М.: Физкультура и спорт, 1983. С. 12-24.
4. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ: Пер. с англ. М.: Изд. группа «Прогресс-Универс», 1993. С. 33–47.

**Шеленкова Наталія Леонідівна,
Житнюк Юлія Дмитрівна
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань**

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА

Центральним новоутворенням раннього юнацького віку є особистісне самовизначення, що постає як потреба юнаків і дівчат зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити своє місце в суспільстві, зрозуміти себе і свої можливості. Центральним моментом в особистісному самовизначенні юнаків і дівчат є усвідомлення себе суб'єктом самопізнання, самозміни, самовдосконалення [3].

Юнацький вік – етап формування самосвідомості і власного світогляду, прийняття відповідальних рішень, людської близькості, коли цінність дружби, кохання, інтимної близькості можуть бути першочерговими. У молодій людини формується самосвідомість – цілісне уявлення про себе, емоційне відношення до самого себе, самооцінка власної зовнішності, розумових, моральних, вольових якостей, усвідомлення власних недоліків та достоїнств, на їх основі виникає можливість цілеспрямованого удосконалення, самовиховання.

Основними у ранній юності є потреби в самореалізації, самовираженні, з'ясуванню сенсу життя. На основі зовсім нової соціальної мотивації розвитку відбуваються суттєві зміни у змісті і співвідношенні провідних мотиваційних тенденцій. Передусім це виявляється в упорядкуванні, інтегруванні системи потреб і світогляду, який активно формується у цю пору.

У юності гостро постає питання вибору свого унікального життєвого шляху, усвідомлення відповідальності за свій вибір та рішення. Саме з проблемою розмірковування над сенсом життя пов'язані страхи та хвилювання.

Віковий період ранньої юності приносить багато нового в емоційне життя учнів. Зникають в значній мірі ті внутрішні конфлікти, які були пов'язані з протиріччями підліткового віку, але виникають нові проблеми, викликані суттєвими змінами в особистості, прагненнях, світогляді, очікуваннях юнаків і дівчат [4; 5].

Певні зміни емоційного фону пов'язані з фізіологічними особливостями організму, зокрема гормональними процесами. Але емоційні реакції та поведінку підлітків та юнаків можна пояснити не лише змінами гормонального балансу. Серед таких факторів є і соціальні, умови виховання, індивідуально-типологічні особливості, що визначають емоційний стиль поведінки.

За даними експериментальних досліджень з використанням особистісного тесту Р. Кеттела відзначалися такі зміни показників за факторами: комунікабельність, контактність, домінантність та зниження збудливості. У юнаків відзначається зниження показників за фактором чутливості та м'якості характеру, почуття залежності, зменшення невпевненості, внутрішньої тривоги та розвиток більшої рівноваги [2].

У порівнянні з підлітковим віком юнацький вік характеризується більшою диференційованістю емоційних реакцій та способів вираження емоційних станів, а також підвищенням самоконтролю та саморегуляції [1].

Наведена вище коротка характеристика вікових і психологічних особливостей раннього юнацького віку допомагають зрозуміти деякі специфічні особливості емоційності. Описані перетворення в особистісній сфері стають суттєвими передумовами до емоційних змін.

Говорячи про вікову динаміку емоційної сфери, можна відзначити такі моменти: збільшення кількості емоціогенних об'єктів, особливо тих, що мають соціальний характер; зростання диференційованості емоційних переживань; виникнення емоційних переживань не лише з приводу теперішнього, але й майбутнього; прояв здібності відрізнити експресивні засоби від переживань; збільшення здібності розуміти емоції інших людей; перехід емоціогенних реакцій від імпульсивності до довільності.

Список використаних джерел

1. Бучек Л.В. Аналіз емоційної стійкості як прояву особливостей саморегуляції особистості: Дис...канд. психол.наук: 19.00.01. К., 1993.
2. Крайг Г. Психология развития. Спб.: Питер, 2005. 940 с.
3. Смирнов А.А. Проблемы психологии памяти. М.: Просвещение, 1966. 422 с.
4. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. – М.: Просвещение, 1969. 317 с.
5. Якобсон П.М. Эмоциональная жизнь школьника. – М.: Просвещение, 1966. 291 с.